De la

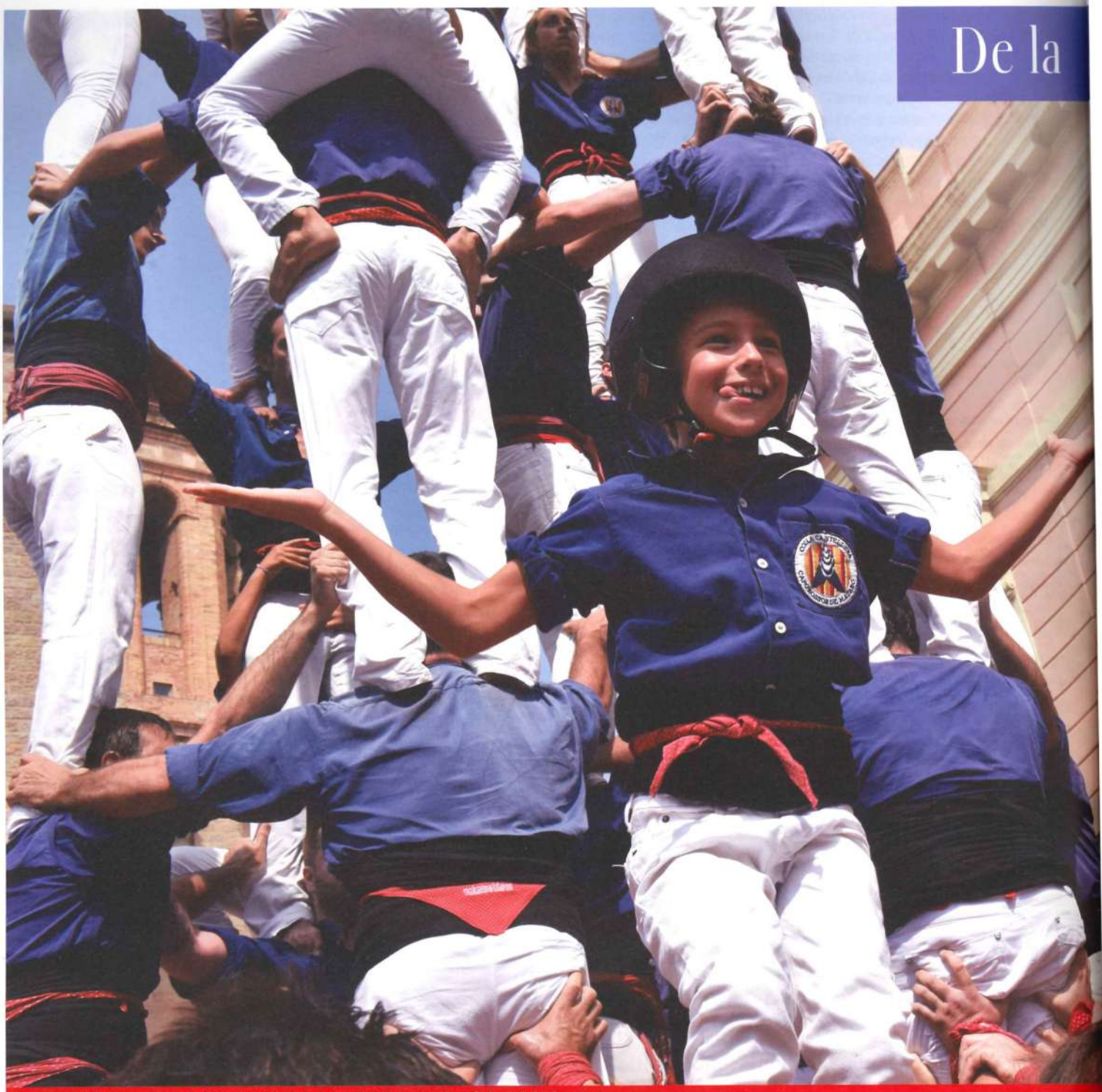

Enxaneta dels Capgrossos de Mataró celebrant un 7de8 de la seva colla a Sabadell, fa dos anys

JORDI BERTRAN / Un arquitecte criat al Camp de Tarragona, Antoni Gaudí, explicava: "La Naturalesa és la meva mestra. Tot surt del gran llibre de la naturalesa. El gran llibre, sempre obert i que hem de fer un esforç per llegir, és el de la Naturalesa, i els altres llibres es prenen a partir d'ell, i en ells trobem els errors i males interpretacions dels homes". La història èpica dels nostres castells es desenvolupa en el medi urbà, especialment a partir de la rivalitat de les dues colles de Valls, una ciutat que el 1813, amb 7.000 habitants era la localitat més poblada de tot el Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, i que el 1842, amb 16.000, arribava a la quarta en el rànquing demogràfic de Catalunya.

Però les arquitectures humanes havien nascut en un context anterior, eminentment agrícola. Quan el 1770 a l'Arboç es van trobar quatre balls de valencians, pertanyien a un entorn rural. El Catllar, la Riera, Santa Margarida dels Monjos, i el Vendrell són les localitats d'on procedeixen

geneta a l'enxaneta

Parentiu entre els castells i la natura a través de la llengua

Les dues colles dels Xiquets de Valls actuant a la plaça del Blat als anys 20 del segle XX

els grups que, com a màxima fita, aleshores assoleixen els 6 sostres. Per això, s'ha de mirar enrere per referir-se a la figura que avui anomenem *enxaneta*, en grafia normativa del *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, i amb ambivalència de gènere, masculí i femení. El 1981, Pere Català Roca en el Lèxic casteller del segon volum de *Món casteller* l'havia introduït com a *anxaneta, enxaneta, xaneta*, per a Montblanc *xíneta, enjaneta i janeta*, opinant que el masculí indicava l'individu i el femení el lloc ocupat al castell.[1]

En llengua castellana, es documenta el cognom Chaneta, sense que ni el *Tesoro de la lengua castellana o española* de Sebastián de Covarrubias Orozco, el 1611, ni el *Diccionario de Autoridades*, entre 1726 i 1739, ni l'actual *Diccionario de la Lengua Española* de la Real Academia Española aportin cap entrada com a nom comú. El *Diario de Madrid* d'11 de març de 1809 escriu: *"Entre una y dos de la tarde del dia 4 del corriente se perdió desde el puente de Segovia hasta el registro de la misma puerta una bolsa de mano de cotonía, con varias monedas y unos pápeles. Quien la hubiese hallado se servirá entregarla en la casa de postas, ó en la fonda de S. Sebastian, preguntando por Pablo Chaneta, quien dará el hallazgo correspondiente"*.[2]

Aquest cognom també arriba a Catalunya. El 1896 el diari barceloní *La Renaixensa* informa: "S'ha concedit pensió á las viudas y orfes del general, quefes, oficiáls é individuos que componían la dotació del

Dibuix de 1872 d'una geneta

creuher «Sánchez Barcáztegui» que á continuació s'expressan: ... mariners de segona, Cristófol Torre y Pila, Joseph Montero y Corral, Joan Más y Roselló, Joseph Chaneta y Lago".[3]

Pel que fa al nom comú català, el 2006 el vallenc Joan Climent localitza una de les formes el 1827 al cadastre de Valls, annexat al nom de Jaume Batet Esbelt i amb inicial majúscula: *Jaume Batet de las Anxanetas*, prova del seu ús.[4] El 1861 en la correspondència entre els alcaldes de Valls i Tarragona perquè per Santa Tecla pugui actuar la colla vallenca dels menestrals, el vallenc usa el mot *anchenetas*.[5] Als documents arxivístics i llibres d'història, tot seguit s'afegiran també la naturalesa recomanada per Gaudí, en aliança amb la filologia.

L'etimologia científica ha establert dues tesis sobre l'origen d'aquesta paraula. D'una banda, l'autoritat de Joan Coromines al seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*[6] identifica enxaneta i *enjaneta*, i alhora no s'està de reconèixer un "origen incert". Tot i això, l'assenyala com "probablement manlleu del llemosí *enjaneta* 'petita fletxa', diminutiu de l'occità antic *engana* (enjana) id., que sembla ser el mateix que engana 'engany, ensibornament' potser perquè essent menuda semblava inofensiva, però era perillosa); el noiet era com la punta de la gran fletxa que es llança cap al cel". I continua: "hi ha una explicació menys arbitrària que totes, que és identificar amb l'occità antic *enganeta, enjaneta,* diminutiu de *engana / enjana* 'fletxa, punta de fletxa de ballestes'". Després de posar diferents exemples procedents de textos occitans, en justifica aquesta procedència potencial: "Podem suposar que habilitats comparables a les dels castellers vallencs foren practicades per joglars, cavallers salvatges i acròbates occitans, en les nostres grans corts medievals, i que aquella gent anomenessin ocasionalment *enjaneta*, en forma allemonisada, la posició del bufó o cavaller salvatge que feia habilitats en 'punta de fletxa' al damunt dels seus companys d'escena".

Tot i això, Coromines recull altres possibles etimologies proposades, que ell mateix acaba desestimant, com la catalana, mossàrab i castellana *jana*, en el sentit de "fada, fada de les fonts: dona d'aigua". Deia l'etimòleg: "podríem suposar que se li va donar aquest nom ponderant que fa una cosa quasi prodigiosa, en enfilar-se fins aquella posició, quasi màgica; tanmateix no em sembla explicació prou natural per deixar-nos-en convèncer, i l'afegit de la –n- tampoc no es justifica en forma planera".

Una altra etimologia que desestima, partint de la consideració inicial de l'historiador tarragoní Emili Morera sobre l'origen alarb del mot, és *Az-Zeneta* com 'el membre de la tribu dels Zenetes'. Coromines argumenta: "En principi això sembla molt arbitrari pel sentit, però potser, com sigui que els zenetes eren genets famosíssims i extraordinàriament hàbils i àgils, potser (Morera) entén que se li va dir 'el zeneta o genet arriscat' perquè muntava per damunt de tothom". Coromines admet que "fonèticament funcionaria l'evolució etimològica"; en canvi, "L'explicació semàntica és, però, rebuscada' i ho veu com "un supòsit massa arbitrari".

Malgrat l'abandonament d'aquesta tesi per Coromines, l'arabista Dolors Bramon n'ha fet bandera en l'article *Un arabisme català a reivindicar: l'enjaneta dels castells humans*.[7] Fa seva la tesi descoberta i esbossada pel més gran coneixedor de l'àrab andalusí Federico Corriente el 1997 que apunta que *enjaneta* "derivará probablemente del mismo étimo de atzanet i genet", completada dos anys més tard a l'excel·lent *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance* (1999)[8]. Bramon traça la seva argumentació basant-se en la característica de la tribu berber dels zenetes *zenâta* –la confederació tribal introduïda per Coromines– com a mestres de l'art de la cavalleria i de la cria de cavalls, que hauria donat lloc al mot català *genet* i castellà *jinete*. Des de 1263, el rei de Granada, a Al-Àndalus, comptà amb combatents zenetes per lluitar contra els exèrcits cristians.

Bramon també remet a Josep Aladern[9], àlies de l'alcoverenc Cosme Vidal i Rosich (1869-1918) i al seu *Diccionari* de 1908 com el primer en establir la tesi *aràbiga*, tot i que Bramon assegura que la fonamentació defensada "no té cap sentit, és desafortunada". Aquest autor, a *Los misteris de la llengua catalana esbrinats* (1906), havia aportat el mot *alçanad* com a traducció de cim i com a ètim del qual provindria el mot català.[10]

L'arabista Bramon compara la posició i funció de *l'enjaneta* en els següents termes: el "fet que pugi per un cantó fins arribar al penúltim casteller o aixecador, que està ajupit per tal que pugui muntar sobre seu i, després de fer l'aleta, és a dir de saludar amb la mà enlaire, iniciar tot seguit el descarregament del castell baixant per l'altre cantó. Es comprèn així que el nom d'aquest darrer vailet o vaileta derivi del d'aquells berbers zenets, coneguts per la seva lleugeresa i perícia en l'equitació, model dels qui muntaven a cavall i que acabaren designant genèricament els que cavalcaven, és a dir, els genets".

És important veure que Coromines, Corriente i Bramon coincideixen en l'etimologia de *genet* com a procedent de l'àrab, establerta des de 1869 per Dozy-Engelmann. Coromines ens remet a *zenêti / zanatí*.[11] Un altre lingüista fonamental, Joan Solà, aclareix que "l'origen és el gentilici, zanati, pronunciat vulgarment zeneti" i demana que "compareu girafa amb el seu ètim zerafa".[12] Ara bé, la incertesa de Coromines sobre la vinculació amb *enxaneta*, esdevinguda afirmació rotunda en Corriente i sobretot en Solà i Bramon, presenten alguns inconvenients.

Bramon argumenta la posició de l'enxaneta encavalcat sobre l'aixecador per fer el símil del genet que munta –diu textualment– l'aixecador. També Solà el veia com un element clau: "És ben curiós que la relació amb el genet li sembli [a Coromines] rebuscada, quan és absolutament natural: la majoria de diccionaris ja insinuen la idea que l'enxaneta cavalca sobre l'aixecador o acotxador".

Solà i Bramon obliden, però, que aquesta no és la posició originària de l'enxaneta. L'enxaneta pujava sobre l'aixecador que, es desplegava o aixecava, com encara executa la muixeranga d'Algemesí, fossilització perpetuada d'un ball de valencians en estat primitiu. Aquesta posició de l'enxaneta dempeus sobre les espatlles de l'aixecador ha quedat recollida en il·lustracions, o dempeus sobre els ronyons en fotografies. No és comparable a la d'un genet. El mot *enxaneta* o *enjaneta* és anterior a la modificació cap a les posicions actuals en el pom de dalt.

Tant la idea de velocitat apuntada per Coromines com la vinculació amb la hipotètica posició dels petits xiquets dalt dels castells, de Solà i Bramon, ens han fet pensar en quin seria un possible desllorigador del sentit inicial del mot *enxaneta* o *enjaneta*. Tant Coromines com Bramon

consideren que, atenent al criteri etimològic, hauria estat preferible usar *enjaneta*.
La substitució de la *j* per la *x* és prou antiga i respon a la realitat prefabriana que recollia parcialment la fonètica d'una àrea dialectal concreta, en aquest cas la del Camp de Tarragona, d'on eren originaris els castells entesos en el sentit modern de colles. Aquest espai pertany a la zona sud del territori lingüístic del català central. La separació respecte del català nord-occidental es fa a través d'una àrea de transició, el subdialecte tarragoní, que incloem en el català central. Aquest subdialecte s'estén per les comarques actuals del Tarragonès, l'Alt Camp, el Baix Camp i la Conca de Barberà.
Aquesta àrea dialectològica i alhora castellera, pel que fa al consonantisme, presenta la realització africada de les prepalatals sorda i sonora en posició inicial i postconsonàntica. Així al Camp de Tarragona es pronuncia [əɲtʃənétə], enlloc de l'estàndard actual [əɲʃənétə].
Quan el vendrellenc d'adopció Àngel Guimerà publica a *La Renaixensa*, el 1892, el poema *L'Enxaneta*[13] –aparegut primer com Lo Xiquet de Valls el 1876 al *Calendari català*[14]– s'empra aquesta grafia per clara influència fonètica. El mateix succeeix quan l'alcoverenc Cosme Vidal signa el 1894 *Costums típicas de la ciutat de Valls*[15] i hi escriu "l'enxaneta", o el vilafranquí Antoni Insenser i Bertran (1859-1910) ho fa a la *Revista Musical Catalana, butlletí de l'Orfeó Català*, a cavall del 1904 i 1905, en el treball *El Penedès. Balls, Danses i Comparses*[16]. Enmig, el 1901, Raimon Casas Pedrerol (1862-1930) –mestre barceloní resident a Valls¬– al quadre de costums Lo tres de nou usa "l'anxeneta", "un anxaneta" i "los anxenetas".[17]
La crònica de les Festes de Santa Tecla de 1880 al diari *La Opinión*, de Tarragona, realitzada pel corresponsal del Catllar Ramon Roca, que habitualment signa les informacions castelleres en aquell moment, fa servir el castellà. Enmig en cursiva empra, en masculí, indistintament "enchaneta" i "anchaneta".[18]
En canvi, altres literats importants del Camp de Tarragona contemporanis als anteriors havien preferit poc abans la forma "enjaneta". Així, el tarragoní Josep Pin i Soler a *La família dels Garrigas* –escrita el 1870 i publicada el 1887 per la Imprempta La Renaixensa havia optat per la fórmula "En Janeta".[19] El vallenc Narcís Oller edita *Vilaniu* el 1885 amb l'Estampa La Reinaxensa i hi escriu "l'enjaneta"[20]. Pin i Oller intentaven preservar amb la grafia j el so africat sonor que escoltaven.
Com en tants altres aspectes, Oller aporta una pista d'especial interès, ja que empra "l'enjaneta" amb ambivalència de gènere: "nen de nou anys, angelet que havia de coronar aquella columna", i alhora "mig aclofada encara". Ja en el segle XX, els lingüistes Antoni M. Alcover, manacorí, i Francesc de Borja Moll, menorquí, al *Diccionari català-valencià-balear* donen precisament aquest mot, amb la doble grafia, com a femení.[21]
Seguint la idea de Coromines "ell que era vallenc és el qui inspira més confiança" hem retingut aquesta percepció femenina, que encara escoltant recentment a castellers veterans. En diverses oportunitats, hem compartit tertúlia amb Francesc Moreno Melilla, membre dels Castellers de Vilafranca que de nen, a la primeria de la segona meitat del XX, també va anar com a enxaneta de la Colla Vella dels Xiquets de Valls. Melilla passava amplis períodes a Valls. L'avui veterà casteller encara diu "les enxanetes", en femení.
El mateix *Diccionari Alcover Moll* dóna com acceptada la variant formal *xaneta*, tot i que Coromines la considera "molt menys corrent i potser un poc arbitrària". Ara bé, quan érem petits, en la Tarragona a cavall entre els seixanta i els setanta, els castellers, els aficionats i els tarragonins en general parlaven del *xaneta*, normalment en masculí. Si bé el poema de Guimerà es retitulà L'Enxaneta, l'autor de residència vendrellenca usa en el seus versos la forma "xaneta", també en masculí. Ni una ni altra forma apareixien en la primera edició de 1876 quan només es parla de "xiquet", "nen" o "aleta". El tarragoní Josep M. Llorens (1886-1967), en un llibre de memòries escrit el 1963, situa bona part de l'acció en la

Els components del 3de8 dels Nens del Vendrell del 1951, amb la canalla en primer terme

seva infància a la ciutat a cavall del XIX i el XX explicita "el 'xaneta' que se'n diu vulgarment", expressió que traspua l'ús popular.[22] El 1899, a Tarragona, Lluís Benaiges en el seu poema *Los Xiquets de Valls* (1899) usa indistintament "la xaneta" i "lo xaneta".[23]
En termes lingüístics, en català és habitual la combinació del prefix àton en- o (davant de m, b, p) em- amb adjectius o substantius per formar verbs o nous adjectius i substantius. No sols incorpora el prefix sinó que també és comú afegir els sufixos –ar, -ir, -at, -ada. Per tant, la sinonímia de *xaneta* i *enxaneta* no ens ha d'estranyar.
Efectivament un *xaneta* és el xiquet que corona el castell, que també podem grafiar amb j, com Pin, és a dir, *janeta*. Si es busca el mot en femení, la janeta, es nota fonèticament la vocal neutra ə –pròpia del català central i també del tarragoní– en la primera a, es grafia amb e, i desemboca en el mot escrit *geneta*, pronunciat amb so africat sonor [dʒənétə], proper al so sord, també africat, [tʃənétə], que correspon a *xaneta*. Es podria pensar que estem en una feminització del genet.
L'evolució imparable dels temps amaga, però, una correspondència interessant per al mot geneta. Diu el *Diccionari Alcover Moll*: "Mamífer carnisser de la família dels vivèrrids, espècie *Genetta genetta*, que té mig metre de llargada sense comptar la cua, és de color pallós o gris amb ratlles negres, té la cua llarga formant anells blancs i negres, i ungles retràctils; viu pels boscs i garrigues i s'alimenta de mamífers petits i ocells, i si pot entrar en els galliners hi fa molta destrossa xuclant la sang de les gallines".

Corominas subratlla que "l'etimologia no està ben aclarida; tanmateix no és inversemblant que sigui de procedència africana i alterat en romànic per influència de genet".[24] Afegeix que el mot està emparentat amb l'arabisme africà *garnáit*, però que "la correspondència fonètica amb el nostre mot és imperfecta". Indagant en la zona del nord d'Àfrica, apunta que "potser és d'origen bereber". Per la nostra part, hem comprovat que l'animal en aquesta llengua amaziga no té cap semblança: *icbirdu* pronunciat [iʃbirðu], o bé *acebbirdu* [æʃəbbirdu].[25]
Animats per tractar-se d'un mamífer de dimensions petites, ens vam endinsar en un documental del doctor Félix Rodríguez de la Fuente, on l'anomenava "la bella matador" per descobrir-ne els seus moviments.[26] L'etòleg i naturalista hi parla de la seva habilitat per enfilar-se cap amunt dels arbres, superior a la dels esquirols, i descobreix una altra de les pistes claus en la investigació, quan assegura que és dels pocs mamífers que no sols puja els arbres amb moltíssima velocitat sinó que també els pot baixar ràpidament cap avall, amb una imatge molt propera a la d'un descens casteller un cop realitzada la cada cop menys freqüent figuereta. De dieta omnívora, aquest carnívor caça especialment de nit i una de les seves tècniques és llençar-se des de dalt dels arbres cap a la seva presa situada al terra, això sí, sense prendre mal. Mata les rates, que tenen dents afilades, i es defensa molt bé i amb molta rapidesa. El veiem com un animal llarg i prim, amb una cua tan estesa com la resta del cos.
I és que la geneta ha despertat l'interès dels naturalistes des del segle XIX fins a l'actualitat. La documenta el doctor Joan Vilanova Piera (1821-1893) naturalista, geòleg i paleontòleg valencià, una de les màximes autoritats en aquestes disciplines a la península, obstinat a incorporar la ciència espanyola a la recerca europea. Entre els seus mèrits hi ha la primera descripció de la troballa d'un dinosaure a terres hispanes o la defensa com autèntiques de les pintures rupestres de la cova d'Altamira, en contra de l'opinió generalitzada. Formà part del grup fundacional de la Societat espanyola d'Història Natural el 1871. Un any després, publica a Barcelona *La Creación. Historia natural, I, Mamíferos*[27], amb una detallada explicació de les genetes. La investigació actual catalana també ha fet que equipaments prestigiosos com MónNatura Pirineus o la recent *Guia Pràctica per conèixer la natura de Catalunya*[28], coordinada per Joan Vàzquez i Joan Maluquer-Margalef, hi dediquin la seva atenció.
La presenten com extremadament flexible, cosa que li permet entrar en espais molt petits. A la cua, el pèl és més llarg i compleix funcions estabilitzadores en els salts i en les persecucions. El cos pot arribar als 55-60 centímetres de longitud que iguala o supera la cua, i pot superar el metre de longitud des del cap a la cua. L'altura a la creu és de 20 centímetres, i el pes oscil·la entre 1,2 i 2,5 quilos. Té un cap cònic que s'afina cap al musell. Els ulls grans de color marró estan emmarcats sobre taques de color blanc que contrasten amb una franja negra que envolta la base del musell. A banda i banda d'aquest, hi ha bigotis llargs i molt sensibles. Les orelles són grans i erectes i arrodonides en el seu extrem. El cos és allargat i elàstic, amb unes potes anteriors curtes en contrast amb les posteriors, més llargues i musculades, que faciliten els hàbits trepadors d'aquest animal. Els peus són arrodonits.
És un animal d'activitat nocturna i solitari, de presència esquiva, que aprofita aquests moments per sortir a caçar i que pot acostar-se a les cases de pagès per entrar dins de galliners i corrals. Les investigacions realitzades al Parc Nacional de Doñana al sud de la península Ibèrica han permès constatar que una sola geneta domina, amb la seva família, 7,8 quilòmetres quadrats de mitjana, amb una densitat de 0,33 individus / quilòmetres quadrats. Un individu pot fer en una jornada 2,8 quilòmetres. En el conjunt de l'Estat espanyol, la distància mitjana entre els llocs de descans per a les genetes ha estat calculada en 0,73 quilòmetres.
Tot i que el seu hàbitat preferent són els boscos de roures, alzines, pins i oliveres, amb rierols i torrents a la vora, és bastant adaptable a les zones de matoll, a les semiàrides, i a les de conreu properes als assentaments humans, essent el fred de les zones elevades o molt continentals el factor que frena la seva presència.[29]
Quico Ferrer l'ha descrita planerament: "A primera vista, sembla un gat amb potes curtes i cua molt llarga i estarrufada, però en realitat pertany a una família que evolutivament està entre els mustèlids (llúdriga, fura, mostela), els felins (gat, tigre, lleó) i els insectívors (talp, eriçó). Per això, les seves característiques anatòmiques recullen trets de cada una d'aquestes famílies: la petjada de cinc dits, típica dels mustèlids; la cua llarga i les urpes retràctils dels felins, i el musell allargat dels insectívors, que contrasta amb una dentició preparada per a menjar de tot".[30]
La geneta va arribar a Europa des del nord d'Àfrica, precisament, a través de la península Ibèrica, introduïda per l'home com a mascota asilvestrada, que feia servir com a caçadora de rates a les cases i a les rodalies de les granges, ja sigui pels àrabs o pels romans. Està molt estesa la teoria que es produí durant l'ocupació àrab del segle VIII. Cert és que l'any 732 en la batalla de Tours contra els francs els sarraïns duien moltes pells de geneta com a indumentària. Ara bé, en l'actualitat la credibilitat d'aquesta tesi sarraïna ha minvat perquè es té constància que els romans tenien genetes com a mascotes profilàctiques a les cases abans que els gats domèstics fossin importats des d'Egipte. A més, en temps de l'emperador romà August fou introduït a les Balears un animal desconegut amb el nom d'*ictis*, perquè acabés amb la plaga de conills que infestava les illes. Atès que el gat no era conegut per aquest nom, tal *ictis* podria ser la geneta o, si de cas, alguna espècie de marta.
Més enllà de les tesis de la procedència, Corominas la documenta el 1284 en català transcrita com a *janetes*, mentre que el 1391 en la variant dialectal valenciana apareix com a *gineta* a l'Espill de Jaume Roig.[31]
Actualment la geneta compta, d'acord amb el conveni de Berna, amb l'estatus de d'una espècie de fauna "estrictament protegida".
És present a la península Ibèrica, a les illes Balears –concretament a Eivissa considerada en perill d'extinció per tractar-se d'una subespècie endèmica[32]– i a França, i sembla expandir-se actualment cap al nord i l'est del continent. També es pot trobar a l'Orient Mitjà i en bona part del continent africà, amb l'excepció de les zones desèrtiques.
Les dites populars referents a les genetes, com a saviesa dels temps pretèrits, també traspuen alguna de les característiques que se li pressuposaven als enxanetes. Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll recull "més viu que una geneta: es diu d'una persona molt viva, que no es deixa enganyar o que sap enganyar els altres", que documenten a Mallorca. En el món rural encara es manté per tradició oral la percepció que la geneta és especialment hàbil per accedir a galliners, colomars o conilleres. Damià Duran ha parlat de "la idea de desconfiança i rebuig que la gent, en especial els pagesos, tenien". [33] A l'arxiu municipal de Manacor existeix documentació que dóna fe com els jurats locals subvencionaven la liquidació de les genetes, la cua de les quals es pagava els anys 1818 i 1819 a raó de 12 sous (144 diners), sis vegades més que per dos peus de corb. El 1818 se'n declararen 150 exemplars liquidats, i el 1819 en foren 136. [34]
El 1988 una cançó amb lletra de Francesc Aguiló, El *zoo de Cucorba*, encara usa aquests versets: "La geneta, que és molt viva, s'ha ficat al galliner, com escainen les gallines: co-co-co, hi farem la pell". José Gargallo Gregori, també recull aquesta expressió a la Vall d'Uixó, al País Valencià.[35]
El destí amb què sovint topava la geneta també és recollit en una dita popular del Principat, compilada per Esteve Busquets el 1987: "pelat com una geneta", en el sentit d'esdevenir pobre.[36] Se les caçava per la qualitat de les seves pells molt valorades. *"Según Buffon, hacíase en otro tiempo con ella un abrigo ligero y muy bonito, y también se preparaban manguitos; pero estos dejaron de ser moda cuando se imitaron las pieles de gineta con las de conejo".* [37]
Alhora, la presència de les genetes al Camp de Tarragona ha quedat documentada en la toponímia. Encara avui coneixem la partida denominada de Les Genetes, antigament al terme municipal de Tamarit

Àngel Guimerà

Narcís Oller

i des de 1950 al de la ciutat de Tarragona. Aquesta zona compleix els requisits habituals en el seu hàbitat, ja que hi conviu el bosc de ribera amb un bon grau de conservació, junt amb el conreu. Aquestes característiques marquen un patró de comportament tipus segons el qual la geneta usa les àrees forestals a manera de refugi i cria, i les agrícoles per al seu aprofitament tròfic. La zona es troba vora la cruïlla de camins entre el Catllar, la Riera i Tarragona, totes tres localitats amb llarga tradició tant del ball de valencians com dels castells. Es dóna la circumstància que el 1681 el rei Carles II concedí el títol de Marquès de Tamarit a Francesc de Montserrat i Vives amb motiu d'haver reunit les baronies d'Altafulla, Botarell, Cocons, Ferran, Monnars, Montoliu, Morell, Ribelles, Riera, Virgili, Tamarit i la senyoria de Muller i els drets feudals d'una part del terme del Rourell, dada que permet constatar una vinculació no sols física sinó jurídica entre Tamarit i la Riera.

La geneta és solitària, prima, esvelta, grimpa cap amunt dels arbres, hi manté l'equilibri i els baixa àgilment, i no té por a l'alçada ni tem la caiguda. Pertany a una èpica preindustrial, rural, pagesa, ramadera, del bosc, de convivència de l'home amb la natura, de l'economia d'autosuficiència de cada casa. És la semiòtica d'un petit animaló que coneixien bé els nostres avantpassats, austers, colrats pel sol i endurits pel fred, de feina exercida a partir del sacrifici constant, en l'ecosistema del pagès, traslladada a un xiquet singular amb qui comparteix bona part de les seves característiques. *"Este pequeño animal tan gracioso como voraz"*, deia Joan Vilanova el 1872.

Malgrat haver continuat convivint amb nosaltres, el caràcter discret i nocturn que la caracteritza, ha fet i fa difícil veure exemplars vius en el seu hàbitat. La *geneta* i l'*enjaneta* han estat cosins germans allunyats progressivament pel pas dels temps. La segona edició del poema de Guimerà de 1892, on s'introdueix la grafia *x* –xaneta– i sobretot el títol –enxaneta–, forjà l'imaginari romàntic del personatge i, per contra, contribuí a la pèrdua del fil conductor dels investigadors. Els avatars posteriors de la normalització lingüística ho arrodoniren. La naturalesa inspiradora de Gaudí i l'explicació semàntica ens el retroben.

NOTES

[1] Català, Pere (direcció). 1981. *Món casteller, II*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor. pp.882-941.

[2] *Diario de Madrid*, núm. 70. 11/3/1809. p. 284.

[3] *La Renaixensa*, núm. 7161. 20/12/1896. Barcelona. pp. 7459-7460.

[4] Climent, Joan. 2006. "Josep Batet Llobera (a) Casteller: l'artífex de la colla dels menestrals?". Valls: *El Pati*, febrer-juny. 2013. També del mateix autor: *Els primers castellers (1813-1851). Josep Batet, àlies Casteller i la Colla de Menestrals de Valls*. Barcelona: Farell. pp. 35-58.

[5] Arxiu Històric de la ciutat de Tarragona. Lligall Fiestas Públicas 1835 á 62. Expedient Fiestas Públicas.

[6] Coromines, Joan. 1982. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, III. Barcelona: Curial. pp. 363-364.

[7] Bramon, Dolors. 2005. "Un arabisme català a reivindicar: l'enjaneta dels castells humans". Jordi Aguadé, Jordi; Vicente, Ángeles; Abu-Shams, Leila (eds.). *Sacrum Arabo-Semiticum: homenaje al profesor Federico Corriente en su 65 aniversario*. Zaragoza: Instituto de Estudios Islámicos y del Oriente Próximo. pp. 129-135.

[8] Corriente, Federico. 1999. *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance*. Madrid: Gredos (Biblioteca románica hispánica, V, Diccionarios, 22).

[9] Aladern, Joseph. 1908. *Diccionari Popular de la Llengua Catalana*. Barcelona: Bartomeu Baxarias, editor.

[10] Aladern, Joseph. 1906. Los misteris de la llengua catalana esbrinats: *estudis filològichs sobre l'origen, formació y significació d'algunes paraules y frases catalanes fins avuy inexplicades*. Barcelona: Tipografia Catalana. Citat per Català, P. op.cit.p. 885.

[11] Coromines, Joan. 1984. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana, IV*. Barcelona: Curial. pp. 461-462.

[12] Solà, Joan. 2006. "L'enxaneta". Barcelona: *Avui*. 23/4/2006. p. 33.

[13] Guimerà, Àngel. 1892. "L'Enxaneta". *La Renaixensa*. p. 391.

[14] Guimerà, A. 1874. "Lo Xiquet de Valls". *Calendari català del any 1874*. Barcelona: Estampa de Lo Porvenir. p. 105.

[15] Aladern, Joseph (Vidal, Cosme). 1895. *Costums típicas de la ciutat de Valls*. Ferrol: Imprenta y Librería de R. Pita. pp. 6-10. A la p. 26 consta com acabat d'escriure el maig de 1894.

[16] Una edició moderna és *Insenser*, Antoni. 1982. *El Penedès. Balls, danses i comparses* (edició del manuscrit original del 1904-1905). Vilafranca del Penedès: Ajuntament de Vilafranca, Comissió de Cultura, Administradors Festa Major. pp. 43-50. També ha inclòs el capítol "Els Xiquets de Valls" més recentment Miralles, Eloi. 2013. *Castellers de Vilafranca. Precedents: Valencians i Xiquets. Primera Època: 1948-1956*. Vilafranca del Penedès: Castellers de Vilafranca pp.91-92.

[17] Transcrit per Català, Pere (direcció). 1981. *Món casteller*, I. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor. pp. 255-296. Recentment se n'ha fet una acurada edició, notes i estudi per Xavier Brotons a Casas, Raimon. 2014. *Lo tres de nou. Quadret de costums de Valls*. Valls: Cossetània Edicions (L'aixecador, 24).

[18] *La Opinión*.

[19] Pin y Soler, Joseph. 1887. *La família dels Garrigas*. Barcelona: Imprempta La Renaixensa.

[20] Oller, Narcís. 1885. *Vilaniu*. Barcelona: Estampa La Reinaxensa

[21] Alcover, Antoni M.; Moll, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Institut d'Estudis Catalans/Editorial Moll. [en línia] *http://dcvb.iecat.net*

[22] Llorens, Josep M. 1991. *La meva Tarragona*. Tarragona: Edicions El Mèdol. p. 38

[23] Benaiges, Lluís. «Los Xiquets de Valls». Tarragona: *Diario del Comercio*, núm. 2079. 23/9/1899. p. 1.

[24] Coromines, Joan. 1984. op. cit. p. 462.

[25] Asegzawal Tamazivt - Takaṭalant [en línia] http://tutlayt.net/guide.php?lang=cat

[26] Rodríguez de la Fuente, Félix. 1978. *El hombre y la tierra* (Serie Ibérica). Madrid: RTVE, 17/2/1978. [en línia] www.youtube.com/watch?v=ieuljg831UE ; www.rtve.es/alacarta/videos/el-hombre-y-la-tierra/hombre-tierra-fauna-iberica-bella-matadora/3243702; http://www.rtve.es/alacarta/videos/el-hombre-y-la-tierra/hombre-tierra-defensa-ardilla-contra-gineta/775935

[27] Vilanova, Juan. 1872. *La Creación. Historia natural, I, Mamíferos*, Barcelona: Montaner y Simon Editores. pp. 302-304

[28] Vàzquez, Joan; Maluquer-Margalef, Joan. 2014. *Guia pràctica per conèixer la natura de Catalunya*. Lleida: IPCENA.

[29] A més de les obres de les dues cites anteriors: Belda, Antoni et altri. 2014. "Distribución de la gineta (Geneta geneta Linnaeus, 1758) en el Parque Natural de la Sierra de Mariola (C. Valenciana)". *Mediterranea. Serie de estudios biológicos*, 25. Alacant: Universitat d'Alacant. pp. 234-256.
Larivière, Serge; Calzada, Javier. 2001. "Genetta genetta". *Mammalian Species*, 680. American Society of Mammalogists. pp. 1-6.

[30] Ferrer, Quico. 2010. "La geneta". *País Petit*, gener 2010. Verges: Ajuntament. pp. 42-43.

[31] Coromines, Joan. 1984. *op. cit.* p. 462.

[32] Montero, Alejandro. 2010. "La geneta a Eivissa". *Món rural*, 8. Eivissa: Consell d'Eivissa. pp. 24-25.

[33] Duran, Damià. 2006. "Concepte manacorí dels corbs i genetes". *IV Jornades d'estudis locals de Manaco: tradició i modernitat (segle XVI-XX)*. Manacor: Ajuntament. pp. 107-115.

[34] Id.

[35] [en línia] http://josegargallo.blogspot.com.es

[36] Busquets, Esteve. 1987. *Els animals segons el poble*. Barcelona: Millà (Biblioteca Popular Catalana Vell i Nou, 28). p. 127.

[37] Vilanova, Juan *op. cit.*